

Комитет за права особа са инвалидитетом

Општи коментар бр. 6 (2018) о равноправности и недискриминацији**

Оригинални документ:
на енглеском језику

Доступност: Општа
26. април 2018. године

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ЗА ЉУДСКА И
МАЊИНСКА ПРАВА
И ДРУШТВЕНИ ДИЈАЛОГ

* Из техничких разлога Поново објављено 18. маја 2018.

** Који је Комитет усвојио на својој деветнаестој седници (14. фебруар – 9. март 2018).

Издавач: Каритас Србије

Уредница: Љупка Михајловска

Дизајн и техничка припрема: Душан Перић

Превод: CAMIDUS

Београд, 2024.

**#ЕУ
ЗА ТЕБЕ**

Документ је преведен и објављен
уз финансијску подршку Европске уније.

<u>I. Увод</u>	1
<u>II. Равноправност и недискриминација особа са инвалидитетом у међународном праву.</u>	2
<u>III. Модел људских права о инвалидитету и инклузивној равноправности</u>	3
<u>IV. Правни карактер недискриминације и равноправности</u>	4
<u>V. Нормативни садржај</u>	5
<u>VI. Опште обавезе држава потписница према Конвенцији у вези са недискриминацијом и равноправношћу.</u>	14
<u>VII. Повезаност са осталим појединачним члановима Конвенције</u>	16
<u>VIII. Имплементација на националном нивоу.</u>	28

I. Увод

1. Циљ овог Општег коментара јесте појашњење обавеза држава потписница у вези са недискриминацијом и равноправношћу утемељених у члану 5 Конвенције о правима особа са инвалидитетом.
2. Комитет је забринут због тога што закони и политике држава потписница и даље приступају инвалидитету путем милосрдног, односно медицинског модела, упркос некомпатибилности тих модела са Конвенцијом. Упорна употреба ових парадигми не успева да призна особе са инвалидитетом као потпуне субјекте права и као носиоце права. Поред тога, Комитет примећује да напори држава потписница за превазилажење баријера у ставовима према инвалидитету нису довољни. Примери обухватају трајне и понижавајуће стереотипе и стигматизацију, као и предрасуде према особама са инвалидитетом као терета за друштво. У одговору, од пресудног је значаја да особе са инвалидитетом, преко њихових репрезентативних организација, имају централну улогу у развоју правних и политичких реформи.
3. Проширивање закона против дискриминације и оквира људских права довело је до повећане заштите права особа са инвалидитетом у многим државама потписницама. Упркос томе, закони и регулаторни оквири често су и даље несавршени, непотпуни или неделотворни или, пак, одражавају неадекватно разумевање модела инвалидности у вези са људским правима. Многи закони и политике задржавају искљученост и изолацију, као и дискриминацију и насиље у погледу особа са инвалидитетом. Њима често недостаје препознавање вишеструке и интерсекционалне дискриминације или дискриминације због повезаности са особама са инвалидитетом; они не признају да ускраћивање разумних прилагођавања представља дискриминацију и немају делотворне механизме правног обештећења и репарације. Такви закони и политике често се не сматрају дискриминацијом заснованом на инвалидности зато што за њих постоји оправдање да штите или воде бригу о особама са инвалидитетом или да су у њиховом најбољем интересу.

II. Равноправност и недискриминација особа са инвалидитетом у међународном праву

4. Равноправност и недискриминација су неки од основних принципа и права зацртаних међународно - правним оквиром за људска права. Зато што су међусобно повезани са људским достојанством, они представљају темеље свих људских права. У члановима 1 и 2, Универзална декларација о људским правима предвиђа да се сви људи рађају слободни и једнаки у достојанству и правима, те осуђује дискриминацију на неисцрпном броју основа.

5. Равноправност и недискриминација су у основи свих споразума о људским правима. Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима забрањују дискриминацију на отвореној листи основа из које је проистекао члан 5 Конвенције. Све конвенције Уједињених нација на тему људских права[1] имају циљ да успоставе равноправност и укину дискриминацију, а садрже одредбе о равноправности и недискриминацији. Конвенција о правима особа са инвалидитетом узела је у обзир искуства из осталих конвенција, па њени принципи о равноправности и недискриминацији представљају даљи развој традиције и приступа Уједињених нација.

6. Термин „достојанство“ јавља се у Конвенцији чешће него у било којој другој конвенцији Уједињених нација о људским правима. Овај термин налази се у преамбули, у којој се државе потписнице позивају на Повељу Уједињених нација и њене принципе који признају урођено достојанство и вредност, као и једнака и неотуђива права свих чланова људске породице као темељ слободе, правде и мира у свету.

7. Равноправност и недискриминација су у средишту Конвенције и доследно се помињу у свим суштинским члановима, уз поновљену употребу речи „на једнакој основи са осталима“, које повезују сва основна права Конвенције са принципом недискриминације. Достојанство, интегритет и равноправност особе ускраћени су онима са стварним или перципираним оштећењима.

[1] Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације; Конвенција о укидању свих облика дискриминације против жена; Конвенција против тортуре или суровог, нехуманог или деградирајућег поступања или казне; Конвенција о правима детета; Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица и Међународна конвенција за заштиту свих лица од присилних нестанака.

Дискриминација се јављала и даље се јавља, укључујући бруталне облике као што су присилна систематска стерилизација и медицинске или хормонски засноване интервенције које се врше без сагласности особа (нпр. лоботомија или Ешли третман), принудне терапије и електрошокови, спутавање, систематско убијање под ознаком „еутаназија“, принудни и асистирани абортуси, ускраћени приступ здравственој заштити, сакаћење и продаја делова тела, нарочито у случају особа са албинизмом.

III. Модел људских права о инвалидитету и инклузивној равноправности

8. Појединачни или медицински модели инвалидности спречавају примену принципа равноправности на особе са инвалидитетом. Према медицинском моделу инвалидности, особе са инвалидитетом нису признате као носиоци права, већ су „сведени“ на своја оштећења. Према овим моделима, дискриминаторно или диференцијално третирање и искључивање особа са инвалидитетом сматра се нормом и озакоњено је медицински оријентисаним приступом инвалидности као неспособности. Појединачни или медицински модели употребљени су за одређивање првих међународних закона и политика у вези са инвалидитетом, чак и после првих покушаја да се примени концепт равноправности на контекст инвалидности. Декларација о правима ментално заосталих особа (1971.) и Декларација о правима инвалидних особа (1975.) били су први инструменти о људским правима који су садржали одредбе о равноправности и недискриминацији за особе са инвалидитетом. Иако су ови први инструменти тзв. меког права о људским правима прокрчили пут за принцип равноправности према инвалидности, они су се и даље заснивали на медицинском моделу инвалидности јер се оштећење сматрало легитимним основом за ограничавање или ускраћивање права. Они такође садрже језик који се сада сматра неприкладним или застарелим. Следећи корак предузет је 1993. године усвајањем Стандардних правила о изједначавању могућности за особе са инвалидитетом, која су „једнакост могућности“ прогласила фундаменталним концептом политике и закона у вези са инвалидитетом.

9. Модел људских права у погледу инвалидности препознаје инвалидитет као социјални конструкт, па се оштећења не смеју узимати као легитимни основ за ускраћивање или ограничавање људских права. Он потврђује да је инвалидност један од неколико слојева идентитета. Стога, закони и политике о инвалидности морају да узму у обзир разноликост особа са инвалидитетом. Овај модел такође признаје да су људска права међузависна, повезана и недељива.

10. Изједначавање могућности као општи принцип Конвенције према члану 3 бележи значајан развој од формалног модела једнакости до модела суштинске једнакости. Званична једнакост тежи да се избори са директном дискриминацијом третирајући особе у сличној ситуацији на сличан начин.

Она може да помогне у борби против негативних стереотипа и предрасуда, али не може да понуди решења за „дилему о разлици“ јер не разматра и прихвата разлике међу људским бићима. Насупрот томе, суштинска једнакост такође тежи да се супротстави структурној и индиректној дискриминацији и узима у обзир односе моћи. Она констатује да „дилема о разлици“ изискује како игнорисање, тако и препознавање разлика међу људским бићима како би се постигла једнакост.

11. Инклузивна једнакост је нови модел једнакости развијен у читавој Конвенцији. Он прихвата модел суштинске једнакости и проширује и разрађује садржај једнакости у (а) фер редистрибутивној димензији у циљу бављења друштвено-економским недостацима; б) димензији признања у циљу борбе против стигматизације, стереотипа, предрасуда и насиља и признавања достојанства људских бића и њихове интерсекционалности; (ц) партиципативној димензији у циљу поновне афирмације друштвене природе људи као чланова друштвених група и пуног признања људских права путем њиховог укључивања у друштво; и (д) димензији прилагођавања како би се направио простор за прихватање различитости као питања људског достојанства. Конвенција је заснована на инклузивној једнакости.

IV. Правни карактер недискриминације и равноправности

12. Равноправност и недискриминација су принципи и права. Конвенција о њима говори у члану 3 као о принципима, а у члану 5 као о правима. Они су такође и алат за тумачење свих осталих принципа и права садржаних у Конвенцији. Принципи/права равноправности и недискриминације су камен темељац међународне заштите загарантоване Конвенцијом. Заговарање равноправности и борба против дискриминације су заједничке обавезе које се морају одмах испунити. Оне не подлежу прогресивној реализацији.

13. Члан 5 Конвенције, као и члан 26 Међународног пакта о грађанским и политичким правима, сам по себи даје аутономно право независно од осталих одредби. Он забрањује де јуре или de facto дискриминацију у свакој области коју регулишу и штите државне власти. Ако се чита заједно са чланом 4 (1) (е), такође је очигледно да се односи и на приватни сектор.

V. Нормативни садржај

A. Члан 5 (1) о равноправности пред и према закону

14. Неколико међународних споразума о људским правима укључују термин „равноправан пред законом“, који описује право лица на равноправан третман од стране закона и у примени закона, као посебну област. Да би се ово право у потпуности остварило, правосуђе и полиција не смеју, приликом спровођења правде, вршити дискриминацију према особама са инвалидитетом. „Равноправност према закону“ је јединствена за Конвенцију. Она се односи на могућност ангажовања у правним односима. Док се равноправност пред законом односи на право заштите од стране закона, равноправност према закону односи се на право примене закона у личну корист. Особе са инвалидитетом имају право на ефективну заштиту и право да се укључују на позитиван начин. Сам закон гарантује суштинску равноправност свих оних у оквиру дате надлежности. Због тога признање да су све особе са инвалидитетом равноправне према закону означава да не би требало да постоје закони који омогућавају делимично или потпуно ограничавање права особа са инвалидитетом, или ускраћивање посебних права тих особа, и да би питање инвалидности требало укључити у целокупно законодавство и опште стратешке документе.

15. Овакво тумачење термина „равноправност пред законом“ и „равноправност према закону“ је у складу са члановима 4 (1) (б) и (ц) Конвенције, према којима државе потписнице морају да обезбеде да државне власти и институције поступају у складу са Конвенцијом; да постојећи закони, прописи, обичаји и праксе који представљају дискриминацију према особама са инвалидитетом буду измењени или укинати; и да се заштита и заговарање права особа са инвалидитетом узме у обзир у свим политикама и програмима.

B. Члан 5 (1) о једнакој заштити пред законом и једнакој користи од закона

16. „Једнака заштита пред законом“ и „једнака корист од закона“ обухватају повезане, али засебне концепте равноправности и недискриминације. Термин „једнака заштита пред законом“ добро је познат у међународно-правним актима о људским правима и користи се да од националних законодавних тела захтева да се уздрже од успостављања или задржавања дискриминације особа са инвалидитетом приликом доношења закона и политика. Читајући члан 5 заједно са члановима 1, 3 и 4 Конвенције, јасно је да државе потписнице морају да предузму позитивне мере како би особе са инвалидитетом могле на равноправној основи да уживају права загарантована законодавством.

Често се захтевају приступачност, разумна прилагођавања и индивидуална подршка. Да би се обезбедиле равноправне могућности свим особама са инвалидитетом, користи се термин „једнака корист од закона“, што значи да државе потписнице морају да уклоне препреке које онемогућавају приступ свим облицима заштите које нуди закон и благодетима равноправног приступа закону и правди како би се остварила права.

С. Члан 5 (2) о забрани дискриминације и једнакој и ефективној правној заштити

17. Члан 5 (2) садржи правне захтеве за остваривање права равноправности за особе са инвалидитетом и особе које су повезане са њима. Обавезе забране свих облика дискриминације засноване на инвалидитету обухватају особе са инвалидитетом и особе повезане са њима, нпр. родитеље деце са инвалидитетом. Обавеза гарантовања једнаке и ефективне правне заштите особама са инвалидитетом од дискриминације по свим основама је далекосежна и државама потписницама намеће позитивне дужности заштите. Дискриминација заснована на инвалидности дефинисана је у члану 2 као „свако прављење разлике, искључивање или ограничавање по основу инвалидности чији циљ или последица јесте ограничавање или поништавање признања, уживања или спровођења свих људских права и основних слобода, на равноправној основи, у областима политике, економије, социјалних, културних, грађанских права и било којој другој области. Она укључује све облике дискриминације, укључујући ускраћивање разумних прилагођавања.“ Ова дефиниција заснована је на правним дефиницијама дискриминације у међународним споразумима о људским правима, на пример у члану 1 Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације и у члану 1 Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена. Ова дефиниција иде даље од осталих у два аспекта: прво, она обухвата „ускраћивање разумних прилагођавања“ као облик дискриминације засноване на инвалидитету; друго, термин „на равноправној основи са другима“ представља нову компоненту. У члановима 1 и 3, Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена садржи сличну фразу, али са извесним ограничењима: „на основу равноправности мушкараца и жена“. Фраза „на равноправној основи са осталима“ није ограничена само на дефиницију дискриминације засноване на инвалидитету, већ се такође јавља у читавој Конвенцији о правима особа са инвалидитетом. С једне стране, то значи да особама са инвалидитетом неће бити дато више или мање права или користи у односу на општу популацију. С друге стране, ово захтева од држава потписница да предузму конкретне и посебне мере како би се остварила *de facto* равноправност за особе са инвалидитетом и обезбедило да особе са инвалидитетом могу заиста да уживају сва људска права и основне слободе.

18. Обавеза забрањивања било какве дискриминације обухвата све облике дискриминације. Међународна пракса у вези са људским правима препознаје четири главна облика дискриминације који се могу јавити појединачно или истовремено:

(а) „Директна дискриминација“ јавља се када су, у сличној ситуацији, особе са инвалидитетом третиране мање повољно него остале особе због различитог личног статуса у сличној ситуацији и из разлога повезаног са забрањеним основом. Директна дискриминација обухвата штетне радње или пропусте са забрањеним основом тамо где не постоји слична упоредива ситуација.[2] Мотив или намера особе која врши дискриминацију нису релевантне за одређивање тога да ли је дошло до дискриминације. На пример, државна школа која одбије да упише дете са инвалидитетом како не би мењала школске програме, и то ради само због инвалидитета детета, представља пример директне дискриминације;

(б) „Индиректна дискриминација“[3] значи да закони, политике или праксе на први поглед делују неутрално, али имају несразмерно негативан утицај на особу са инвалидитетом. Јавља се када могућност која изгледа доступно у стварности искључује одређене особе због чињенице да им њихов статус не дозвољава да имају користи од саме могућности. На пример, ако нека школа не обезбеди уџбенике у лако читљивом формату, она индиректно врши дискриминацију особа са интелектуалним сметњама које би, иако им је технички омогућено да похађају ту школу, заправо требало да похађају другу школу. Исто тако, ако неки кандидат са ограниченом покретљивошћу има разговор за посао на другом спрату зграде без лифта, иако му је допуштено да буде интервјуисан за посао, та ситуација га ставља у неравноправан положај.

(с) „Ускраћивање разумних прилагођавања“, према члану 2 Конвенције, представља дискриминацију ако су ускраћене неопходне и одговарајуће модификације и прилагођавања (које не представљају несразмеран или непримерен терет), а потребне су како би се гарантовало уживање или остваривање свих људских права и основних слобода на једнаким основама; Неприхватање пратиоца или одбијање неког другог начина прилагођавања особи са инвалидитетом представљају примере ускраћивања разумних прилагођавања;

[2] Видети Општи коментар Комитета о економским, социјалним и културним правима бр. 20 (2009) о недискриминацији у економским, социјалним и културним правима, став 10.

[3] Ибид.

(d), „Узнемиравање“ је облик дискриминације када се нежељено понашање у вези са инвалидитетом или неким другим забрањеним основама дискриминације јавља у циљу или са последицом повреде достојанства неке особе и стварања застрашујућег, непријатељског, деградирајућег, понижавајућег или увредљивог окружења. Оно се може испољити кроз радње или речи које имају ефекат одржавања разлике и угњетавања особа са инвалидитетом. Посебну пажњу би требало обратити на особе са инвалидитетом које живе на изолованим местима, као што су установе за смештај, специјалне школе или психијатријске болнице, где постоји већа вероватноћа да ће се јавити овај тип дискриминације, а по природи је невидљив, па самим тим често пролази некажњено. „Злостављање“ и његов облик на интернету, „сајбер“ злостављање или „сајбер“ мржња, такође представљају крајње насилне и штетне облике злочина из мржње. Остали примери обухватају насиље (засновано на инвалидности) у свим његовим облицима, као што су силовање, малтретирање и искориштавање, злочини из мржње и премлаћивање.

19. Дискриминација може бити заснована на једној карактеристици, као што су инвалидитет или род, или на вишеструким, односно вишеструким карактеристикама. „Интерсекционална дискриминација“ јавља се када нека особа са инвалидитетом или особа која је повезана са инвалидитетом доживи било који облик дискриминације на основу инвалидитета у споју са бојом коже, полом, језиком, вероисповешћу, етничким, родним или неким другим статусом. Интерсекционална дискриминација се може јавити као директна или индиректна дискриминација, ускраћивање разумних прилагођавања или узнемиравање. На пример, док ускраћивање приступа општим здравственим информацијама услед неприступачног формата утиче на све особе по основу инвалидности, ускраћивање приступа службама за планирање породице слепој жени ограничава њена права на основу преклапања њеног рода и инвалидитета. У бројним случајевима је тешко раздвојити ове основе. Државе потписнице морају да се позабаве вишеструком и интерсекционалном дискриминацијом према особама са инвалидитетом. „Вишеструка дискриминација“ је, по мишљењу Комитета, ситуација у којој особа може да доживи дискриминацију по два или више основа, у смислу да је дискриминација сложенија или погоршана. Интерсекционална дискриминација односи се на ситуацију у којој истовремено постоји неколико основа који се преклапају тако да су неодвојиви и, самим тим, излажу дате појединце јединственим облицима неповољног положаја и дискриминације.[4]

[4] Видети Општи коментар Комитета за права особа са инвалидитетом бр. 3 (2016) о женама и девојчицама са инвалидитетом, ставови 4 (ц) и 16.

20. „Дискриминација „по основу инвалидитета“ може бити против особа које имају инвалидитет сада, које су имале инвалидитет у прошлости, које имају предиспозицију да стекну инвалидитет у будућности, за које се претпоставља да имају инвалидитет, као и оних које су повезане са неком особом са инвалидитетом. Овај последњи облик познат је као „дискриминација по основу повезаности“. Разлог за широк опсег члана 5 јесте борба против и искорењивање свих дискриминаторних ситуација односно дискриминаторних понашања која су повезана са инвалидитетом.

21. Заштита од „дискриминације по свим основима“ значи да се у обзир морају узети сви могући основи дискриминације и њихово преклапање. Могући основи обухватају, али нису ограничени на: инвалидитет; здравствено стање; генетску или неку другу предиспозицију за болест; расу; боју коже; порекло; пол; трудноћу и материнство/очинство; грађански, породични или пословни статус; родно изражавање; језик; вероисповест; политичко или неко друго мишљење; национално, етничко, аутохтоно или социјално порекло; мигрантски, избеглички или азилантски статус; припадност националној мањини; економски или имовински статус; рођење и узраст, или комбинацију било којег од ових основа или карактеристика повезаних са било којим од ових основа.

22. „Једнака и ефективна правна заштита од дискриминације“ значи да државе потписнице имају позитивне обавезе да заштите особе са инвалидитетом од дискриминације, као и обавезу усвајања посебног и свеобухватног законодавства против дискриминације. Изричита законска забрана дискриминације по основу инвалидитета и осталих облика дискриминације особа са инвалидитетом у законодавству требало би да буде пропраћена одредбом о одговарајућим и делотворним правним лековима и санкцијама у вези са интерсекционалном дискриминацијом у грађанским, управним и кривичним поступцима. Тамо где је дискриминација системске природе, само давање надокнаде појединцу можда неће имати стварни утицај у смислу мењања приступа. У тим случајевима, државе потписнице такође у свом законодавству примењују „неновчане правне лекове који се односе на будућност“, што значи да државе потписнице обезбеђују даљу ефективну заштиту од дискриминације коју спроводе појединци и организације.

А. Члан 5 (3) о разумном прилагођавању

23. Разумно прилагођавање је неодвојив део директно примењиве дужности недискриминације у контексту инвалидитета.[5] Примери разумних прилагођавања обухватају поступак обезбеђивања приступачности постојећих објеката и информација појединцу са инвалидитетом; модификацију опреме; активности реорганизације; прераспоређивање посла; прилагођавање наставног плана, материјала за учење и стратегија подучавања; прилагођавање здравствених процедура или омогућавање приступа особљу за подршку без несразмерног или непримереног терета.

24. Обавезе у погледу разумних прилагођавања разликују се од обавеза у погледу приступачности. Обе обавезе имају за циљ гарантовање приступачности, али је обавеза обезбеђивања приступачности путем универзалног дизајна или асистивних технологија *ex ante* обавеза, док је обавеза обезбеђивања разумних прилагођавања *ex nunc* обавеза:

(а) Као *ex ante* обавеза, приступачност мора бити уграђена у системе и процесе без обзира на потребу одређене особе са инвалидитетом да, на пример, има приступ некој згради, услузи или производу, на равноправној основи са другима. Државе потписнице морају да успоставе стандарде о приступачности који су развијени и усвојени у сарадњи са организацијама особа са инвалидитетом и у складу са чланом 4 (3) Конвенције. Обавеза у погледу приступачности је проактивна и системска обавеза;

(б) Као *ex nunc* обавеза, разумно прилагођавање се мора обезбедити од тренутка када особа са инвалидитетом захтева приступ неприступачним ситуацијама или срединама или жели да оствари своја права. Разумно прилагођавање често, али не и нужно, захтева особа која тражи приступ или релевантни представници особе или групе људи. О разумном прилагођавању се мора преговарати са подносиоцем захтева за разумно прилагођавање. У појединим околностима, обезбеђено разумно прилагођавање постаје заједничко или јавно добро. У другим случајевима, обезбеђено разумно прилагођавање доноси корист само подносиоцу захтева за разумно прилагођавање. Обавеза обезбеђивања разумног прилагођавања је индивидуализована реактивна обавеза која се примењује од тренутка када се добије захтев за прилагођавањем. Разумно прилагођавање захтева од носиоца обавезе да ступи у дијалог са појединцем са инвалидитетом. Важно је напоменути да обавеза обезбеђивања разумног прилагођавања није ограничена на ситуације у којима је особа са инвалидитетом тражила прилагођавање или у којој би се могло доказати да је наводни носилац обавезе заправо био свестан тога да дата особа има инвалидитет.

[5] Видети Општи коментар Комитета о економским, социјалним и културним правима бр. 5 (1994) о особама са инвалидитетом, став 15.

(a) Ова обавеза такође би требало да се примењује у ситуацијама када је потенцијални носилац обавезе требало да увиди да дата особа има инвалидитет који би могао да захтева прилагођавања како би се уклониле препреке за остваривање права.

25. Обавеза обезбеђивања разумног прилагођавања у складу са члановима 2 и 5 Конвенције може бити разложена у два саставна дела. Први део намеће позитивну законску обавезу обезбеђивања разумног прилагођавања која је потребна и одговарајућу модификацију или прилагођавање када се у конкретном случају тражи гаранција да особа са инвалидитетом може да ужива или оствари своја права. Други део ове обавезе гарантује да тражена прилагођавања не намећу несразмеран или непримерен терет за носиоца обавезе.

(a) Разумно прилагођавање је јединствен термин и реч „разуман“ не би требало погрешно разумети као клаузулу о изузетку; концепт „разумности“ не би требало да служи као упадљива квалификација или модификација обавезе. То није средство помоћу којег се могу проценити трошкови прилагођавања или доступност ресурса – ово се дешава у каснијој фази, када се обави процена „несразмерног или непримереног терета“. Уместо тога, разумност адаптације је референца на њену релевантност, адекватност и ефективност за неку особу са инвалидитетом. Стога је прилагођавање разумно јер остварује сврху (или сврхе) за коју/е је сачињено и осмишљено да испуни захтеве особе са инвалидитетом;

(b) „Несразмеран или непримерен терет“ би требало тумачити као јединствен концепт који поставља границу дужности за обезбеђивање разумног прилагођавања. Оба термина би требало сматрати синонимима због тога што се односе на исту идеју: да би захтев за разумним прилагођавањем требало да буде повезан са могућим претераним или неоправданим теретом за лице које обезбеђује прилагођавање;

(c) Разумно прилагођавање такође не би требало помешати са „посебним мерама“, укључујући „мере афирмативне акције“. Иако оба концепта имају за циљ да постигну *de facto* равноправност, разумно прилагођавање је недискриминативна дужност, при чему посебне мере могу да подразумевају преференцијални третман особа са инвалидитетом у односу на друге како би се превазишло историјско односно систематско/системско искључивање из могућности остваривања права. Примери посебних мера обухватају привремене мере за повећање броја жена са инвалидитетом запослених у приватном сектору и за програме подршке у циљу повећања броја студената са инвалидитетом у терцијарном образовању. Слично томе, разумно прилагођавање не би требало помешати са пружањем подршке, као што су персонални асистенти, у оквиру права на самосталан живот и укључивање у заједницу или подршке у остваривању пословне способности;

(d) „Процедурална прилагођавања“ у контексту приступа правди не би требало помешати са „разумним прилагођавањем“; док је разумно прилагођавање ограничена концептом непропорционалности, процедурална прилагођавања нису.

26. Кључни елементи којима се треба водити приликом спровођења обавезеу вези са обезбеђивањем разумних прилагођавања обухватају:

- (a) Препознавање и уклањање баријера које утичу на уживање људских права за особе са инвалидитетом, у дијалогу са особом са инвалидитетом на коју се то односи;
- (b) Процена изводљивости прилагођавања (законски или у пракси) – прилагођавање које је законски или материјално немогуће је неизводљиво;
- (c) Процена релевантности прилагођавања (тј. да ли је потребна и одговарајућа) или њене делотворности у обезбеђивању остваривања датог права;
- (d) Процена да ли модификација намеће несразмеран или непримерен терет за носиоца дужности; одређивање да ли је разумно прилагођавање несразмеран или непримерен терет захтева процену сразмерног односа између употребљеног средства и његовог циља, односно уживања датог права;
- (e) Обезбеђивање да разумно прилагођавање буде погодно за остваривање основног циља промоције равноправности и укидања дискриминације према особама са инвалидитетом. Стога је неопходан приступ решавања појединачних случајева заснован на консултацијама са релевантним телом задуженим за разумна прилагођавања и са особом на коју се то прилагођавање односи. Потенцијални фактори које би требало узети у обзир су финансијски трошкови, доступни ресурси (укључујући државне субвенције), величину телазадуженог за прилагођавања (у целини), утицај модификације на установу или предузеће, бенефиције за трећа лица, негативни утицаји на остале особе и прихватљиви захтеви у вези са здрављем и безбедношћу. Када је реч о Држави потписници у целини и субјектима у приватном сектору, морају се узети у обзир целокупна средства, а не само ресурси једне јединице или одељења у оквиру организационе структуре;
- (f) Обезбеђивање да особе са инвалидитетом, широко гледано, не сносе трошкове;
- (g) Обезбеђивање да терет доказивања преузме носилац дужности који тврди да је његов терет несразмеран или непримерен.

27. Свако оправдање ускраћивања разумних прилагођавања мора бити засновано на објективним критеријумима, те анализирано и благовремено саопштено особи са инвалидитетом које се оно тиче. Провера оправданости разумног прилагођавања повезана је са дужином односа између носиоца дужности и носиоца права.

Е. Члан 5 (4) о посебним мерама

28. Посебне мере које не би требало сматрати дискриминацијом су позитивне или афирмативне мере које за циљ имају убрзавање или остваривање *de facto* равноправности особа са инвалидитетом. Ове мере помињу се у осталим међународним споразумима о људским правима, на пример у члану 4 Конвенције о елиминисањусвих облика дискриминације жена или у члану 1 (4) Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, а захтевају усвајање или одржавање одређених предности у корист недовољно заступљених или маргинализованих група. Оне су обично привремене природе, мада се у неким примерима захтевају сталне посебне мере, у зависности од контекста и околности, укључујући и одређено оштећење или структуралне баријере у друштву. Примери специфичних мера су програми пружања помоћи и подршке, додела односно прерасподела ресурса, циљно регрутовање, запошљавање и промоција, системи квота, мере унапређења и оснаживања, као и дневни боравак и технолошка помагала.

29. Посебне мере које су државе потписнице усвојиле према члану 5 (4) Конвенције морају бити доследне свим принципима и одредбама Конвенције. Пре свега, оне не смеју да доведу до продужене изолације, сегрегације, стереотипа, стигматизације или неке друге врсте дискриминације против особа са инвалидитетом. Зато приликом усвајања посебних мера државе потписнице морају блиско да консултују и да активно укључују репрезентативне организације особа са инвалидитетом.

VI. Опште обавезе држава потписница према Конвенцији у вези са недискриминацијом и равноправношћу

30. Државе потписнице су у обавези да поштују, штите и остварују право свих особа са инвалидитетом на недискриминацију и равноправност. У том погледу, државе потписнице се морају уздржати од свих радњи које дискриминишу особе са инвалидитетом. Пре свега, државе потписнице морају да измене или укину постојеће законе, прописе, обичаје и праксе који представљају такву дискриминацију. Комитет често даје примере у том погледу, укључујући: законе о старатељству и друга правила која крше право на пословну способност;^[6] законе о менталном здрављу који дозвољавају принудну институционализацију и принудно лечење, а који су дискриминаторни и морају се укинути;^[7] стерилизацију без пристанка жена и девојчица са инвалидитетом; политику о неприступачном смештају и институционализацији;^[8] законе и политике о сегрегираном образовању;^[9] и изборне законе који особе са инвалидитетом лишавају изборног права.^[10]

31. Ефективно уживање права на равноправност и недискриминацију захтева усвајање извршних мера као што су:

- (а) Мере подизања свести код људи о правима особа са инвалидитетом према Конвенцији, о значењу дискриминације и постојећим правним лековима;
- (б) Мере којима ће се обезбедити да се пред домаћим судовима могу покретати поступци за остваривање права садржаних у Конвенцији и омогућити приступ правди за све особе које су доживеле дискриминацију;
- (с) Заштита од одмазде, као што су негативан третман или негативне последице као реакција на жалбу или на поступке чији је циљ остваривање усклађености са одредбама о равноправности;
- (д) Законско право на покретање поступка пред судом и на подношење тужби преко удружења, организација и осталих правних лица која имају легитиман интерес за остваривање права на равноправност;

[6] Видети Општи коментар Комитета за права особа са инвалидитетом бр. 1 (2014) о равноправном признању пред законом.

[7] Видети Комитет за права особа са инвалидитетом, смернице за члан 14, ставови 6 и 14. Доступно на интернет страници Комитета (www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx).

[8] Видети, на пример, Општи коментар бр. 5 (2017) о самосталном животу и укључености у заједницу, став 46.

[9] Видети Општи коментар бр. 4 (2016) о праву на инклузивно образовање, став 24.

[10] Видети *Bujdosó* и остали против Мађарске (CRPD/C/10/D/4/2011).

- (f) Делотворне, сразмерне и одвраћајуће санкције за кршење права на равноправност и на одговарајуће правне лекове;
- (g) Довољно и доступно пружање правне помоћи како би се обезбедио приступ правди тужиоцу у поступку због дискриминације.

32. Државе потписнице морају да препознају области или подгрупе особа са инвалидитетом – укључујући и оне које се суочавају са интерсекционалном дискриминацијом – где су потребне посебне мере како би се убрзала или постигла инклузивна равноправност. Државе потписнице су у обавези да усвоје посебне мере за те групе.

33. Када је реч о обавезама држава потписница за консултације, члан 4 (3) и члан 33 (3) Конвенције истичу значајну улогу коју организације особа са инвалидитетом морају да имају у имплементацији и праћењу Конвенције. Државе потписнице морају да се постарају да блиско консултују и активно укључују те организације које представљају огромну разноликост друштва, укључујући децу, особеса аутизмом, особе са генетским или неуролошким поремећајима, особе са ретким и хроничним обољењима, особе са албинизмом, лезбијке, хомосексуалце, бисексуалне, трансродне или интерсексособе, аутохтоне народе, сеоске заједнице, старије особе, жене, жртве оружаних сукоба и особе које потичу из етничких мањина или мигрантских група. Тек тада се може очекивати да ће се државе потписнице позабавити целокупном дискриминацијом, укључујући вишеструку и интерсекционалну дискриминацију.

34. Државе потписнице имају обавезу информисања према члану 5 Конвенције тако што морају да прикупе и анализирају одговарајуће податке и да истраже информације како би препознали неравноправност, дискриминаторне праксе и обрасце неповољног положаја, те да анализирају делотворност мера којима се промовише равноправност. Комитет је приметио да у многим државама потписницама недостају ажурирани подаци о дискриминацији на основу инвалидитета и да се често, у случајевима када то дозвољавају национални закон и прописи, не прави никаква разлика према оштећењу, роду, полу, родном идентитету, етничком пореклу, вероисповести, узрасту или другим слојевима идентитета. Такви подаци и њихова анализа су од пресудног значаја за развој делотворних мера у вези са равноправношћу и укидањем дискриминације.

35. Државе потписнице такође би требало да спроведу одговарајућа истраживања о дискриминацији на основу инвалидитета и праву особа са инвалидитетом на равноправност. Програми истраживања морају да укључе особе са инвалидитетом у процес истраживања од тренутка утврђивања програма како би се обезбедило њихово смислено учешће у истраживању. Инклузивни и партиципативни процеси истраживања би требало да омогуће безбедан простор за учеснике и да се усредсреде на доживљена искуства и захтеве особа са инвалидитетом.

VII. Повезаност са осталим појединачним члановима Конвенције

A. Члан 6 о женама са инвалидитетом

36. Жене и девојчице са инвалидитетом су међу оним групама особа са инвалидитетом које најчешће доживљавају вишеструку и интерсекционалну дискриминацију.[11] Члан 6 је унакрсне, тј. повезане природе и мора се узети у обзир у вези са свим одредбама Конвенције.[22] Док само члан 6 помиње термин „вишеструка дискриминација“; вишеструка и интерсекционална дискриминација могу се јавити у било којој комбинацији два или више основа. Члан 6 предвиђа обавезујућу равноправност и недискриминацију и забрањује дискриминацију жена и девојчица са инвалидитетом, а државе потписнице обавезује да заговарају равноправност и могућности и исхода. Поред тога, члан 6, као и члан 7, се мора посматрати као илустративан, а не исцрпан члан који предвиђа обавезе у вези са два упадљива примера вишеструке и интерсекционалне дискриминације.

B. Члан 7 о деци са инвалидитетом

37. Деца са инвалидитетом често доживљавају вишеструку и интерсекционалну дискриминацију. Државе потписнице морају да забране све облике дискриминације засноване на инвалидности који се односе на децу; да обезбеди делотворне и приступачне правне лекове и подигну свест у јавности и међу стручњацима како би се спречила и укинула дискриминација. У многим државама потписницама, на пример, деца се могу легитимно напасти под маском „дисциплине“ или „безбедности“ (нпр. везивање). Овакво физичко кажњавање често несразмерно утиче на децу са инвалидитетом. Државе потписнице морају да забране све облике телесног кажњавања и суровог, нехуманог и деградирајућег поступања са децом, у свим окружењима, као и да обезбеде предузимање одговарајућих мера за спровођење ове забране.

[11] Видети Комитет за укидање дискриминације жена, Општа препорука бр. 28 (2010) о основним обавезама држава потписница према члану 2 Конвенције, став 31.

[12] Видети Општи коментар Комитета за права особа са инвалидитетом бр. 3, став 12.

38. Концепт „најбољих интереса детета“ садржан у члану 3 Конвенције о правима детета би требало применити на децу са инвалидитетом пажљиво узимајући у обзир њихове околности. Државе потписнице би требало да промовишу укључивање питања инвалидитета у опште законе и стратешке документе о детињству и адолесценцији. Концепт најбољег интереса, међутим, не би требало користити да би се деца, нарочито девојчице са инвалидитетом, спречила у остваривању својих права на телесни интегритет. Такође би требало да служи да деца са инвалидитетом буду информисана, консултована и да имају право гласа у сваком процесу одлучивања у вези са њиховом ситуацијом. Пре свега, државе потписнице би требало да размотре насиље и институционализацију деце са инвалидитетом којој је као резултат дискриминације ускраћено право да расту у својим породицама. Државе потписнице би требало да примене стратегије деинституционализације које помажу деци да живе у сопственој или алтернативној породици у заједници. Државе потписнице такође би требало да усвоје мере подршке како би свој деци са инвалидитетом омогућиле остваривање права гласа у свим поступцима који утичу на њих, укључујући парламент, одборе и тела задужених за доношење политичких одлука.

С. Члан 8 о подизању свести

39. Против дискриминације се не може борити без подизања свести међу свим секторима унутар владе и друштва. Сходно томе, све мере против дискриминације и за равноправност морају бити пропраћене одговарајућим мерама за подизање свести и мерама за измену или укидање сложених и погрдних стереотипа о инвалидности и негативних ставова. Осим тога, кампање за подизање свести морају се позабавити насиљем и штетним праксама и предрасудама. Државе потписнице би требало да предузму мере како би охрабриле, између осталог, медије у приказивању особа са инвалидитетом на начин који је доследан циљу Конвенције и како би измениле штетне ставове према особама са инвалидитетом, као што су они који их неосновано представљају као опасност по себе и остале, или као жртве и зависне субјекте туђе бриге, без самосталности, као непродуктиван економски и социјални терет за друштво.

Д. Члан 9 о приступачности

40. Приступачност је предуслов и начин остваривања *de facto* равноправности за све особе са инвалидитетом. Да би особе са инвалидитетом могле ефективно да учествују у заједници, државе потписнице морају да се позабаве приступачношћу изграђеног окружења, јавног превоза, као и информацијских и комуникацијских услуга које морају бити доступне и употребљиве за све особе са инвалидитетом на равноправној основи са осталима. Приступачност у контексту комуникацијских услуга обухвата и пружање социјалне и комуникацијске подршке.

41. Као што је већ поменуто, приступачност и разумно прилагођавање су два засебна концепта закона и политика о равноправности:

(а)Обавезе приступачности односе се на групе и морају се спроводити постепено, али безусловно;

(б)Обавезе разумног прилагођавања, са друге стране, су индивидуализоване, односе се директно на сва права и могу бити ограничене због непропорционалности.

42. Због тога што постепено остваривање приступачности изграђеног окружења, јавног превоза и информацијских комуникацијских услуга може да потраје, разумно прилагођавање се у међувремену може искористити као средство за пружање приступа појединцу, јер је тонепосредна обавеза. Комитет позива државе потписнице да се руководе Општим коментаром Комитета бр. 2 (2014) о приступачности.

Е. Члан 11 о ситуацијама ризика и ванредним хуманитарним кризним ситуацијама

43. Недискриминација се мора обезбедити у ризичним и ванредним хуманитарним ситуацијама, такође и на основу обавеза у међународном хуманитарном праву, укључујући закон о разоружању људи, како би се позабавило повећаним ризиком од дискриминације особа са инвалидитетом, типичним за такве ситуације.

44. Међународно расељене особе са инвалидитетом односно избеглице са инвалидитетом често немају равноправан приступ основним потребама као што су вода, санитарни уређаји, храна и смештај. На пример, доступни хигијенски објекти попут тоалета и туш-кабина често не постоје или их нема довољно.

45. Жене и девојчице са инвалидитетом у ризичним и ванредним хуманитарним ситуацијама су често изложене повећаном ризику од насиља, укључујући сексуално насиље, искоришћавање или злостављање, а мања је вероватноћа да ће имати приступ услугама опоравка и рехабилитације или приступ правди.[13]

46. Због тога се од држава потписница захтева да обезбеде принцип недискриминације у свим програмима и мерама. Ово подразумева укључивање особа са инвалидитетом на равноправној основи у националне протоколе за ванредне ситуације како би особе са инвалидитетом биле потпуно препознате у сценаријима евакуације, како би се обезбедиле телефонске линије за приступачне информације и комуникацију, како би се особама са инвалидитетом обезбедила приступачна и недискриминативна расподела хуманитарне помоћи у ванредним ситуацијама и доступност и приступачност воде, санитарних и хигијенских уређаја, склоништа и избегличких логора.

[13] Видети Општи коментар бр. 3, ставови 49–50.

После ванредне ситуације, приступачна обнова је пресудна за равноправност особа са инвалидитетом у друштву. Да би се обезбедили ови елементи, државе потписнице морају блиско да сарађују са особама са инвалидитетом, преко њихових репрезентативних организација, у нацрту и имплементацији, мониторингу и евалуацији законодавства и политика које се односе на све фазе ванредних ситуација.

Г. Члан 12 о једнаком признању пред законом

47. Право на пословну способност представља основно право неопходно за уживање готово свих осталих права у Конвенцији, укључујући право на равноправност и недискриминацију. Чланови 5 и 12 су суштински повезани зато што једнакост пред законом мора да укључи уживање пословне способности код свих особа са инвалидитетом на равноправној основи са осталима. Дискриминација путем ускраћивања пословне способности може да буде присутна на различите начине, укључујући системе засноване на статусу, функционалне системе и системе засноване на исходу. Ускраћивање одлучивања на основу инвалидитета путем било којег од ових система сматра се дискриминаторним.[14]

48. Главна разлика између обавезе разумног прилагођавања из члана 5 Конвенције и подршке која се мора пружити особама са инвалидитетом која остварују своју пословну способност из члана 12 (3) јесте да не постоји ограничење обавезе према члану 12 (3). Чињеница да подршка у остваривању овлашћења може да наметне несразмеран или непримерен терет не ограничава захтев за његово обезбеђивање.

49. Да би се осигурала доследност чланова 5 и 12 Конвенције, државе потписнице треба:

- (а) да спроведу реформу постојећег законодавства како би забраниле дискриминаторно ускраћивање пословне способности према моделу заснованом на статусу, функционалном моделу или моделу заснованом на исходима. Тамо где је примењиво, би требало заменити ове моделе моделима одлучивања уз подршку, узимајући у обзир општу пословну способност одраслих особа, без икаквог облика дискриминације;
- (б) да обезбеде ресурсе за системе одлучивања уз подршку како би се особама са инвалидитетом помогло да управљају постојећим правним системима. Озакоњење и финансирање таквих услуга би требало да буде доследно са кључним одредбама дефинисаним у ставу 29 општег коментара бр. 1 (2014) о једнаком признању пред законом.

[14] Видети Општи коментар бр. 1, став 15.

Ово обухвата заснивање свих система подршке на поштовању права, воље и преференција оних који добијају подршку, уместо онога што се сматра да је у њиховом најбољем интересу. Најбоље тумачење воље и преференција би требало да замени концепт најбољег интереса у свим питањима у вези са одраслим особама где није могуће одредити вољу и преференције дате особе.

(с) Државе потписнице би требало да пруже заштиту од дискриминације тако што ће успоставити приступачну, локално доступну, лако оствариву мрежу квалитетног и бесплатног правног саветовања или помоћи, која мора да поштује вољу и преференције ових особа и да заштити њихова процедурална права (право на пословну способност) на истом нивоу као и остале врсте правног заступања. Државе потписнице морају доследно водити рачуна о томе да инструменти за заштиту не буду засновани на укидању пословне способности или на неком другом виду спречавања приступа правди за особе са инвалидитетом.

50. Обуку и образовање би требало обезбедити релевантним агенцијама као што су доносиоци правних одлука, пружаоци услуга или остале заинтересоване стране. Државе потписнице су обавезне да обезбеде равноправно уживање у свим добрима и услугама који се нуде у друштву, укључујући добра и услуге наведене у члану 12 (5), где се наводе примери добара која су посебно ускраћена особама са инвалидитетом, као што су имовина или услуге везане за финансијске послове, нпр. хипотеке. Члан 25 (е) помиње још једну услугу која обично није отворена особама са инвалидитетом, односно услугу животног осигурања и (приватног) здравственог осигурања. Државе потписнице би требало да заузму активан и свеобухватан приступ како би обезбедиле равноправно уживање у добрима и услугама у приватном сектору. То обухвата учвршћивање антидискриминационог законодавства, јер се оно односи и на приватни сектор. Сарадњу са синдикатима и осталим актерима би требало искористити да би се пронашли партнери спремни да покрену промене.

Г. Члан 13 о приступу правди

51. Права и обавезе у погледу равноправности и недискриминације наведени у члану 5 покрећу посебна разматрања у вези са чланом 13 који, између осталог, предвиђа обезбеђивање процедуралних прилагођавања примерених узрасту. Ове адаптације разликују се од разумних прилагођавања по томе што процедурална прилагођавања нису ограничене несразмерношћу. Илустрација процедуралног прилагођавања јесте признавање различитих метода комуникације особа са инвалидитетом пред судовима и трибуналима. Прилагођавања примерена узрасту могу да обухвате ширење информација о доступним механизмима за подношење жалби и приступа правди користећи једноставан језик примерен узрасту.

1. Члан 13 (1)

52. Да би се обезбедио ефикасан приступ правди, процеси морају да омогуће учешће и да буду транспарентни. Активности које омогућавају учешће обухватају:

- (a) Давање информација на разумљив и приступачан начин;
- (b) Признавање и пружање различитих прилагођених облика комуникације;
- (c) Физичку приступачност током свих фаза процеса;
- (d) Финансијску подршку у случају правне помоћи, ако је примењиво, и у складу са законским проверама средстава и заслуга.

53. Одговарајуће мере које могу да заштите особе које нису у могућности да се саме одбране од дискриминације, чак и када им је пружена подршка, или чије су опције знатно ограничене страхом од негативних последица таквих покушаја, представљају активности у јавном интересу (*actio popularis*).

54. Осим тога, да би се обезбедила транспарентност, поступање држава чланица мора да обезбеди да све релевантне информације буду приступачне и доступне и да постоји одговарајуће евидентирање и пријављивање свих релевантних тужби, случајева и судских одлука.

2. Члан 13 (2)

55. Да би се подстакло одговарајуће поштовање и испуњавање права и обавеза, неопходно је обучити оне који су задужени за спровођење закона, подићи свест међу носиоцима права и изградити капацитете носилаца дужности. Адекватна обука би требало да обухвати:

- (a) Сложености интерсекционалности и чињеницу да особе не би требало идентификовати само на основу недостатака. Подизање свести о питањима интерсекционалности би требало да буде релевантно за одређене облике дискриминације и угњетавања;
- (b) Разноликост особа са инвалидитетом и њихових индивидуалних потреба како би се остварио ефикасан приступ свим аспектима правосудног система на равноправној основи са осталима;
- (c) Индивидуалну самосталност особа са инвалидитетом и значај пословне способности за све;
- (d) Пресудни значај делотворне и смислене комуникације за успешну инклузију;
- (e) Мере усвојене да обезбеде делотворне обуке особља, укључујући адвокате, судије за прекршаје, остале судије, затворско особље, тумачеза знаковни језик, полицијски и казнено-поправни систем, о правима особа са инвалидитетом.

Н. Члан 14 о слободи и безбедности особа, члан 15 о слободи од тортуре или суровог, нехуманог или деградирајућег поступања или казне, члан 16 о слободи од експлоатације, насиља и злостављања и члан 17 о заштити интегритета личности

56. Особе са инвалидитетом могу да буду изложене несразмерном утицају насиља, злостављања и осталих облика суровог и деградирајућег кажњавања, што може да се претвори у облик ограничења или сегрегације, као и насилног напада. Комитет је посебно забринут због следећих поступака против особа са инвалидитетом, укључујући и децу, због њиховог инвалидитета, а који су по дефиницији дискриминативни: раздвајање деце са инвалидитетом од породица и принудно смештање у институције; лишавање слободе; мучење или сурово, нехумано или деградирајуће поступање или кажњавање; насиље и принудно лечење особа са инвалидитетом у оквиру објеката за особе са психосоцијалним стањима и ван њих. Државе потписнице морају да предузму све одговарајуће мере како би обезбедиле заштиту и спречиле све облике експлоатације, насиља и злостављања особа са инвалидитетом. Требало би забранити принудне медицинске третмане за кориговање инвалидитета.

И. Члан 19 о самосталном животу и укључености у локалну заједницу

57. Члан 19 Конвенције потврђује недискриминацију и признавање права особа са инвалидитетом равноправно са другима на пуну укљученост и самостално учешће у заједници. Да би се остварило право на самосталан живот и укљученост у заједницу, државе потписнице морају да предузму ефективне и одговарајуће мере да би олакшале пуно уживање права и пуну укљученост и учешће особа са инвалидитетом у оквиру заједнице. Ово подразумева имплементацију стратегија деинституционализације и, у складу са Општим коментаром Комитета бр. 5 (2017) о самосталном животу и укључености у заједницу, додељивање средстава за услуге подршке за самосталан живот, приступачан и прихватљив стамбени смештај, услуге подршке за негу у породици и приступ инклузивном образовању.

58. Члан 19 Конвенције признаје право особа са инвалидитетом да неће бити обавезне да живе под одређеним аранжманима због свог инвалидитета. Институционализација је дискриминативна јер показује пропуст да се обезбеди подршка и услуге у заједници за особе са инвалидитетом, које су због тога принуђене да се одрекну учешћа у животу заједнице како би могле да добију третман. Институционализација особа са инвалидитетом као услов за добијање услуга менталног здравља у државном сектору представља другачије поступање на основу инвалидитета, па је, самим тим, дискриминаторно.

59. Критеријуми прихватљивости и поступци добијања приступа услугама подршке морају се дефинисати на недискриминаторан начин и усредсредити на потребе особа, а не на њихов инвалидитет, примењујући приступ заснован на људским правима. Развој услуга подршке би требало да буде усмерен на особу, да води рачуна о узрасту и полу и да буде одговарајући у културолошком смислу.

60. Државе потписнице би требало да забране и спрече да трећа лица наметну практичне или процедуралне препреке за самосталан живот и укљученост у заједницу тако што ће, на пример, обезбедити да услуге буду у складу са самосталним животом и животом у заједници, и да особама са инвалидитетом не буде ускраћена могућност да изнајме смештај или да буду у неповољном положају на тржишту некретнина.

Ј. Члан 23 о поштовању дома и породице

61. Особе са инвалидитетом често се суочавају са дискриминацијом приликом остваривања права на склапање брака или родитељских, односно породичних права због дискриминаторних закона и политика, као и административних мера. Родитељи са инвалидитетом често се сматрају непогодним или неспособним да се старају о својој деци. Раздвајање детета од родитеља због инвалидитета детета, родитеља или и једних и других представља дискриминацију и кршење члана 23.

62. Слање деце у институције због њиховог инвалидитета такође представља облик дискриминације који је забрањен чланом 23 (5) Конвенције. Државе потписнице морају да осигурају да родитељи са инвалидитетом и родитељи деце са инвалидитетом добију неопходну подршку у заједници како би могли да се старају о својој деци.

К. Члан 24 о образовању

63. Немогућност појединих држава потписница да ученицима и студентима са инвалидитетом – укључујући ученике и студенте са видљивим и невидљивим инвалидитетом и оне који доживљавају вишеструке облике дискриминације или интерсекционалне дискриминације – обезбеде равноправан приступ редовној школи са инклузивним и квалитетним образовањем је дискриминаторна, супротна циљевима Конвенције и у директном сукобу са члановима 5 и 24. Члан 5 (1) је повезан са чланом 24 и од држава потписница захтева да укину све облике дискриминаторних препрека, укључујући законске и друштвенепрепреке, за инклузивно образовање.

64. Сегрегирани модели образовања, који искључују ученике са инвалидитетом из редовног и инклузивног образовања због њиховог инвалидитета, супротни су члановима 5 (2) и 24 (1) (а) Конвенције. Члан 5 (3) од држава потписница захтева да предузму све одговарајуће кораке како би се обезбедило разумно прилагођавање. То право је гарантовано особама са инвалидитетом у члану 24 (2) (б), који захтева од држава потписница да обезбеде инклузивно образовање за особе са инвалидитетом на равноправној основи са осталима у заједницама у којима живе. Тај циљ се може постићи обезбеђивањем разумних прилагођавања у складу са исказаним потребама појединца, у складу са чланом 24 (2) (ц) и развијањем нових и инклузивних окружења у складу са универзалним дизајном. Стандардизовани системи оцењивања, укључујући пријемне испите који директно или индиректно искључују ученике и студенте са инвалидитетом, су дискриминаторни и супротни члановима 5 и 24. Обавезе држава потписница превазилазе границе школе. Државе потписнице морају да обезбеде школски превоз за све ученике са инвалидитетом тамо где су могућности превоза ограничене због друштвених или економских препрека.

65. Да би се обезбедила равноправност и недискриминација глуве деце у образовном окружењу, мора им се обезбедити окружење за учење знаковног језика у којем ће бити са глумим вршњацима и са глумим одраслим особама као узорима. Неоспособљеност наставника који раде са глумом децом за знаковни језик и неприступачно школско окружење искључују глуму децу и због тога се сматрају дискриминативним. Комитет позива државе потписнице да се руководе према Општем коментару Комитета бр. 4 (2016) о праву на инклузивно образовање приликом спровођења мера за испуњавање њихових обавеза из чланова 5 и 24.

L. Члан 25 о здравственој заштити

66. Према члановима 5 и 25 Конвенције, државе потписнице морају да забране и спрече дискриминаторно ускраћивање здравствених услуга особама са инвалидитетом и да обезбеде здравствене услуге прилагођене полу тих особа, укључујући и њихово право на сексуално и репродуктивно здравље. Државе потписнице такође морају да се позабаве облицима дискриминације који крше право особа са инвалидитетом, односно онемогућавају њихово право на здравље кршењем права на пружање здравствених услуга на основу слободног и информисаног пристанка,^[15] или које објекте односно информације чине неприступачним.^[16]

[15] Видети Општи коментар бр. 1, став 41.

[16] Видети Општи коментар бр. 2, став 40.

М. Члан 27 о раду и запошљавању

67. Да би се остварила *de facto* равноправност у смислу Конвенције, државе потписнице морају да обезбеде да не постоји никаква дискриминација на основу инвалидитета у вези са радом и запошљавањем.[17] Да би се обезбедила разумна прилагођавања предвиђена у члану 5 (3) и остварила или убрзала *de facto* равноправност у радној средини предвиђена у члану 5(4), државе потписнице треба:

- (а) да олакшају прелаз из сегрегiranог радног окружења за особе са инвалидитетом и да подрже њихово ангажовање на отвореном тржишту рада, а да у међувремену такође обезбеде непосредну примењивост радних права у тим окружењима;
- (б) да заговарају право на запошљавање уз подршку, укључујући и право на помоћ у раду, програме стручног усавршавања и стицања квалификација; да заштите права радника са инвалидитетом и да осигурају право на слободан избор запослења;
- (с) да обезбеде да особе са инвалидитетом не добијају мање од минималне зараде и да не изгубе надокнаде за инвалидитет када почну да раде;
- (д) да изричито препознају ускраћивање разумних прилагођавања као дискриминацију и да забране вишеструку и интерсекционалну дискриминацију и узнемиравање;
- (е) да обезбеде правилан прелаз с једног на други посао особама са инвалидитетом, на недискриминаторан начин. Државе потписнице су обавезне да обезбеде равноправан и ефективан приступ бенефицијама и правима као што су одлазак у пензију или надокнада у случају незапослености. Ова права не смеју да буду прекршена искључивањем из запошљавања, чиме се додатно погоршава ситуација искључености;
- (ф) да промовишу рад у инклузивном, приступачном, безбедном и здравом радном окружењу, како у државном, тако и у приватном сектору;
- (г) да обезбеде да особе са инвалидитетом уживају равноправне могућности у погледу напредовања у каријери путем редовних састанака за евалуацију са својим надређенима и дефинисањем циљева које би требало постићи, као саставни део свеобухватне стратегије;
- (х) да обезбеде приступ обуци, преквалификацији и доквалификацији, укључујући стручно оспособљавање и изградњу капацитета за запослене са инвалидитетом, и да обезбеде обуку о запошљавању особа са инвалидитетом и разумним прилагођавањима за послодавце, репрезентативне организације запослених и послодаваца, синдикате и надлежне органе;

[17] Видети Конвенцију Међународне организације рада која се односи на дискриминацију у погледу запошљавања и занимања, 1958 (бр. 111), и Конвенцију о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, 1983 (бр. 159).

- (I) да се усмере на опште примењиве мере за безбедност и здравље на раду за особе са инвалидитетом, укључујући прописе о безбедности и здрављу на раду који су недискриминаторни укључују особе са инвалидитетом;
- (J) да признају право особа са инвалидитетом на приступ радничким удружењима и синдикатима.

N. Члан 28 о адекватном животном стандарду и социјалној заштити

68. Као што је наведено у ставу 59 Општег коментара бр. 3 овог Комитета, сиромаштво је истовремено отежавајући фактор и резултат вишеструке дискриминације. Немогућност остваривања права особа са инвалидитетом на адекватан животни стандард за себе и породице је супротна циљевима Конвенције. Ова немогућност је забрињавајућа поготово у вези са особама са инвалидитетом које живе у екстремном сиромаштву или оскудици. Да би достигле адекватан животни стандард упоредив са осталима, особе са инвалидитетом обично имају додатне трошкове. Ово представља посебно неповољан положај за децу или старије жене са инвалидитетом које живе у екстремном сиромаштву и оскудици. Државе потписнице би требало да предузму делотворне мере како би се особама са инвалидитетом омогућило покривање трошкова повезаних са инвалидитетом. Државе потписнице морају да предузму неодложне кораке како би особама са инвалидитетом које живе у екстремном сиромаштву и оскудици обезбедиле основни минимум у смислу одговарајуће хране, одеће и смештаја.[18]

69. Када је реч о социјалној заштити, државе потписнице такође морају да успоставе основне гаранције заштите.

O. Члан 29 о учешћу у политичком и јавном животу

70. Искључивање из изборних процеса и осталих видова учешћа у политичком животу чести су примери дискриминације засноване на инвалидитету. Они су често блиско повезани са ускраћивањем или ограничавањем пословне способности. Државе потписнице би требало да поставе следеће циљеве:

- (а) да спроведу реформу закона, политика и прописа који систематично искључују особе са инвалидитетом из гласања односно кандидатуре на изборима;
- (а) да обезбеде да изборни процес буде приступачан свим особама са инвалидитетом, пре, током и после избора;

[18] Видети Општи коментар Комитета о економским, социјалним и културним правима бр. 3 (1990) о природи обавеза држава потписница, став 10.

- (c) да обезбеде разумна прилагођавања појединцима са инвалидитетом и да подрже мере засноване на појединачним захтевима особа са инвалидитетом у вези са учешћем у политичком и јавном животу;
- (d) да подрже и сарађују са репрезентативним организацијама особа са инвалидитетом у процесу политичког учешћа на националном, регионалном и међународном нивоу, консултујући се са тим организацијама о питањима која се директно односе на особе са инвалидитетом;
- (e) да створе информационе системе и законодавство који омогућавају стално политичко учешће особа са инвалидитетом, укључујући и у периодима између избора.

P. Члан 31 о прикупљању статистичких података

71. Прикупљање и анализа података су неопходне мере за праћење антидискриминативних политика и закона. Државе потписнице би требало да прикупе и анализирају податке који морају бити класификовани на основу инвалидитета и према интерсекционалним категоријама. Прикупљени подаци би требало да пруже информације о свим облицима дискриминације. Прикупљени подаци би требало да буду широки и да покрију статистику, наративе и остале облике података, као што су показатељи за процену имплементације и за мониторинг напретка и ефикасности нових или постојећих иницијатива и политика. Индикатори који укључују особе са инвалидитетом морају се развити и користити на начин доследан са Агендом за одрживи развој до 2030. године. Начин, прикупљање и анализа података би требало да буду партиципативни, тј. да се спроводе у блиској и смисленој сарадњи са репрезентативним организацијама особа са инвалидитетом, укључујући децу. Људи који живе у затвореним објектима као што су установе или психијатријске болнице, често нису обухваћени истраживањима и студијама које прикупљају податке, па би требало да буду систематски укључени у те студије.

Q. Члан 32 о међународној сарадњи

72. Сви напори у погледу међународне сарадње, укључујући и Агенду за одрживи развој до 2030. године, морају да обухвате и да буду приступачни особама са инвалидитетом, као и да се руководе одредбама Конвенције. Државе потписнице морају да развију оквире праћења са показатељима људских права и посебне репере и циљеве за сваки показатељ, у складу са циљем бр. 10 из Циљева одрживог развоја. Читава међународна сарадња мора да има за циљ унапређење недискриминативног законодавства и политика које теже пуној укључености у складу са Конвенцијом и Агендом за одрживи развој до 2030. године, као и осталим повезаним међународним оквирима за људска права.

VIII. Имплементација на националном нивоу

73. У светлу горе наведеног нормативног садржаја и обавеза, државе потписнице би требало да предузму следеће кораке како би обезбедиле потпуну примену члана 5 Конвенције:

- (a) спровести студије о усклађивању националног законодавства и праксе са Конвенцијом, укинути дискриминативне законе и прописе који нису у складу са Конвенцијом и изменити или укинути обичаје и праксе који су дискриминаторни према особама са инвалидитетом;
- (b) развијати антидискриминационе законе уколико не постоје и усвојити антидискриминационе законе који укључују особе са инвалидитетом, имају широк лични и материјални обим и обезбеђују делотворне правне лекове. Ти закони могу да буду делотворни само ако су засновани на дефиницији инвалидитета која обухвата све који имају дуготрајна физичка, психо-социјална, интелектуална или сензорна оштећења, а требало би да обухвате прошли, садашњи, будући и претпостављени инвалидитет, као и особе повезане са особама са инвалидитетом. Особе које су жртве дискриминације засноване на инвалидитету и траже обештећење не би требало да буду оптерећене доказивањем да имају „довољан инвалидитет“ како би искористиле законску заштиту. Антидискриминативни закон који обухвата особе са инвалидитетом покушава да стави ван закона и спречи дискриминативни чин уместо да дефинише заштићену циљну групу. У том погледу, дефиниција инвалидитета заснована на врсти оштећења је широка и у складу са Конвенцијом;
- (c) обезбедити да се недискриминативно законодавство прошири и на приватне и јавне сфере, да обухвати области укључујући образовање, запошљавање, добра и услуге и да се бави дискриминацијом посебно заснованом на инвалидитету, као што су сегрегирано образовање, институционализација, ускраћивање или ограничавање законских овлашћења, принудно лечење менталног здравља, ускраћивање упутстава на знаковном језику и професионалног тумачења знаковног језика и ускраћивање Брајевог писма или других алтернативних и аугментативних метода, средстава и формата комуникације;
- (d) промовисати пуну укљученост у службе за редовно запошљавање и стручно оспособљавање, укључујући и оне које промовишу предузетништво и подржавају успостављање задруга и осталих видова социјалне економије;
- (e) обезбедити да заштита особа са инвалидитетом од дискриминације има исти стандард као и за остале социјалне групе;
- (f) развити и спровести програме знања и изградње капацитета, укључујући и обуку државних органа и неформалне привреде, како би се обезбедила усклађеност са Конвенцијом. Подизање свести и изградњу капацитета би требало осмислити и спроводити путем смисленог учешћа особа са инвалидитетом и организација које представљају широк спектар различитих особа са инвалидитетом. Ово су истовремено кључне компоненте за успостављање културе толерантности и разноликости, која је темељ за антидискриминаторни закон и политику.

(g) пратити број тужби због дискриминације на основу инвалидности у односу на укупан број тужби због дискриминације, класификован према полу, узрасту, препознатим препрекама и сектору у којем се наводна дискриминација догодила, и обезбедити информације о случајевима који су решени вансудски, на суду и у којима је донета пресуда, као и о броју пресуда чији су резултат биле надокнада или санкције;

(h) успоставити приступачне и делотворне механизме за обештећење и обезбедити приступ правди на равноправној основи са осталима за жртве дискриминације засноване на инвалидитету. Ово обухвата приступ свих особа са инвалидитетом ефективним судским односно административним поступцима, укључујући ефективне и приступачне жалбене механизме и одговарајућу и – тамо где је примењиво и у складу са законским проверама средстава и заслуга – финансијски прихватљиву и квалитетну правну помоћ. Државе потписнице би требало да интервенишу ефективно и благовремено у случају радњи или пропуста јавних и приватних актера који крше право на равноправност и недискриминацију појединаца са инвалидитетом и група особа са инвалидитетом, како у погледу грађанских и политичких права, тако и економских, социјалних и културних права. Признавање могућности заједничког подношења колективних тужби и других правних средстава у име већег броја дискриминисаних лица могу значајно да допринесу ефективном загарантованом приступу правди у ситуацијама које утичу на групе особа са инвалидитетом;

(i) укључити у национални антидискриминациони закон заштиту појединаца од негативног третмана или негативних последица као одговор на жалбе или на поступке усмерене на усклађивање са одредбама о равноправности. Антидискриминационо законодавство такође би требало да води рачуна о томе да жртве дискриминације не буду непримерено спречене, приликом добијања обештећења или да поново не постану жртве дискриминације. Пре свега, процедурална правила би требало да пренесу терет доказивања у грађанским поступцима са тужиоца на туженог у случајевима где постоје чињенице из којих се може претпоставити да се догодила дискриминација;

(j) развити у блиској сарадњи са организацијама особа са инвалидитетом, националним институцијама за људска права и осталим релевантним заинтересованим странама, као што су тела задужена за равноправност, политику и стратегију о равноправности која обухвата и приступачна је за све особе са инвалидитетом.

(k) у свим сегментима друштва, укључујући и државне функционере у свим гранама власти и у оквиру приватног сектора, унапредити знање о обиму, садржају и практичним последицама права на недискриминацију и равноправност свих особа са инвалидитетом;

- (l) усвојити одговарајуће мере за редовно и свеобухватно праћење инклузивне равноправности. Ово подразумева прикупљање и анализу разврстаних података о ситуацији особа са инвалидитетом;
- (m) осигурати да национални механизми праћења према члану 33 Конвенције буду независни, да ефективно укључе репрезентативне организације особа са инвалидитетом и да буду адекватно оспособљени да се позабаве дискриминацијом особа са инвалидитетом;
- (n) обезбедити посебну заштиту и спровести дубинско истраживање како би се спречили и елиминисали чинови насиља, експлоатације и злостављања, односно повреда телесног интегритета које доживљавају само или несразмерно особе са инвалидитетом;
- (o) усвојити посебне мере у циљу остваривања инклузивне равноправности, нарочито за особе са инвалидитетом које доживљавају интерсекционалну дискриминацију, као што су жене, девојчице, деца, старије особе и особе са инвалидитетом из аутохтоних заједница;
- (p) Државе потписнице у које долази велики број тражилаца азила, избеглица или миграната би требало да уведу званичне, законски дефинисане процедуре како би особама са инвалидитетом, укључујући жене и децу са инвалидитетом и особе са психосоцијалним и интелектуалним инвалидитетом, обезбедиле приступачност прихватним центрима и осталим окружењима. Државе потписнице морају да осигурају да психосоцијално и правно саветовање, подршка и рехабилитација буду обезбеђени за особе са инвалидитетом и да услуге заштите буду прилагођене инвалидитету, узрасту, полу и културолошком аспекту.

